

UDK: 82/81

Fatxiddin NISHONOV,
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti dotsenti, f.f.n
E-mail: fatxiddin@mail.ru

Filologiya fanlari doktori, dotsent S.Zokirova taqrizi asosida

LEXICAL UNITS EXPRESSING HUMAN CHARACTER IN FRENCH AND UZBEKI

Annotation

This article examines the lexical units used to express human character in French and Uzbek languages. By examining the similarities and differences in the linguistic expressions of these two different languages, this study aims to provide insight into cultural perspectives and language structures. The analysis is based on a comparative approach, emphasizing how each language conceptualizes and communicates human characteristics.

Key words: lexical units, human character, French language, Uzbek language, cultural connotations, comparative linguistics.

ЛЕКСИЧЕСКИЕ ЕДИНИЦЫ, ВЫРАЖАЮЩИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ ХАРАКТЕР ВО ФРАНЦУЗСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация

В данной статье рассматриваются лексические единицы, используемые для выражения человеческого характера во французском и узбекском языках. Изучая сходства и различия в языковых выражениях этих двух разных языков, данное исследование призвано дать представление о культурных перспективах и языковых структурах. Анализ основан на сравнительном подходе, подчеркивающим, как каждый язык концептуализирует и передает человеческие характеристики.

Ключевые слова: лексические единицы, человеческий характер, французский язык, узбекский язык, культурные коннотации, сравнительное языкознание.

FRANSUZ VA O'ZBEK TILLARIDA INSON XARAKTERINI IFODALOVCHI LEKSIK BIRLIKLAR

Annotatsiya

Ushbu maqolada frantsuz va o'zbek tillarida inson xarakterini ifodalashda qo'llaniladigan leksik birliklar o'rganiladi. Ushbu ikki xil tilning lingvistik ifodalardagi o'xshashlik va farqlarni o'rganish orqali ushbu tadqiqot madaniy istiqbollar va til tuzilmalari haqida tushuncha berishni maqsad qilgan. Tahlil qiyosiy yondashuvga asoslangan bo'lib, har bir til inson xususiyatlarini qanday qilib kontseptualashtirishi va so'zlashuvini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: leksik birliklar, inson xakteri, frantsuz tili, o'zbek tili, madaniy konnotatsiyalar, qiyosiy tilshunoslik.

Kirish. Til insonning kechinmalari, his-tuyg'ulari va xususiyatlarini ifodalash uchun kuchli vositadir. Bular orasida inson xarakterining xususiyatlari kundalik muloqotda, adabiyotda va madaniy nutqda muhim o'rin tutadi. Turli tillar bu xususiyatlarni qanday etkazishini tushunish, so'zlashuvchilarning asosiy madaniy va ijtimoiy normalari haqida ko'p narsalarni ochib berishi mumkin. Ushbu tadqiqot frantsuz va o'zbek tillarida inson xarakterini ifodalashda qo'llaniladigan lug'aviy birliklarni o'rganib chiqadi va bu iboralar tarkibidagi til va madaniy murakkabliklarni ochib beradi.

Lotin ildizlariga ega roman tili bo'lgan frantsuz tili uzoq yillik adabiy va madaniy an'anaga ega bo'lib, uning so'z boyligi va inson xarakterini tasvirlashda nuanslarni shakllantirgan. Frantsuz madaniyati ko'pincha individualizmga urg'u beradi, bu tilning boy va rang-barang leksikasida shaxsiy xususiyatlar uchun aks etadi. "Bienveillant" (mehribon), "courageux" (jasur) va "ambitieux" (shubhali) kabi so'zlar frantsuz tilida so'zlashuvchilarning odamlar tabiatini tasvirlashning nozik usullarini ko'rsatadi.

Boshqa tomondan, tarixiy o'zaro munosabatlar tufayli fors va rus tillarining kuchli ta'siri ostida bo'lgan turkiy til bo'lgan o'zbek tili inson xarakteriga o'ziga xos nuqtai nazarni taqdim etadi. O'zining kollektivistik qadriyatlarini va mustahkam ijtimoiy rishtalari bilan mashhur o'zbek madaniyati o'z tilida ana shu tamoyillarni aks ettiradi. "Mehribon" (mehribon), "jasur" (jasur) va "saxovatli"

(saxovatli) kabi atamalar ko'pincha shaxs doirasidan tashqariga chiqadigan ma'nolarni ham o'zida mujassam etgan bo'lib, jamoa totuvligi va ijtimoiy mas'uliyatni ta'kidlaydi.

Ushbu tadqiqot ushbu ikki tilning inson xarakterini qanday ifodalashidagi o'xshashlik va farqlarni o'rganish uchun qiyosiy leksik tahlildan foydalanadi. Lug'atlar, adabiy asarlar va so'zlashuv tili korpusini o'rganib, tadqiqot frantsuz va o'zbek tillaridagi asosiy leksik birliklar bilan bog'liq bo'lgan semantik sohalari, qo'llanish kontekstlari va madaniy konnotatsiyalar to'g'risida har tomonlama tushuncha berishga qaratilgan.

Bu tillardagi inson xarakterining lingvistik ifodalarni tushunish nafaqat frantsuz va o'zbek tillaridagi bilimimizni boyitibgina qolmay, balki tilning madaniy o'ziga xoslikni qanday shakllantirishi va aks ettirishi haqida ham kengroq tushunchalar beradi. Ushbu qiyosiy tahlil orqali biz turli xil til va madaniy landshaftlarda inson tabiatining so'zlashuvi va kontseptsiyasining turli usullarini yoritishga umid qilamiz.

Metodologiya. Metodologiya qiyosiy leksik tahlilni, lug'atlardan, adabiy asarlardan va frantsuz va o'zbek tillaridagi og'zaki nutqning korpuslaridan foydalanishni o'z ichiga oladi. Inson xarakteriga oid asosiy leksik birliklar aniqlandi va ularning semantik sohalari, qo'llanish kontekstlari va madaniy konnotatsiyalarini tushunish uchun tahlil qilindi.

Natijalar

1. Frantsuz tilidagi leksik birliklar

Fransuz tilining lotincha ildizlari va keng adabiy an'analari ta'sirida inson xarakterini tavsiflash uchun boy lug'at mavjud. Asosiy leksik birliklarga quyidagilar kiradi:

Bienveillant (turli)
 Courageux (jasur)
 Généreux (saxiy)
 Ambitieux (ambitsiyali)
 Égoïste (xudbin)
 Têtu (qaysar)

Ushbu atamalar ko'pincha frantsuz madaniyatidagi xarakter tavsiflarining murakkab tabiatini aks ettiruvchi modifikatorlar va kontekst bilan farqlanadi.

O'zbek tilidagi leksik birliklar

O'zbek tili o'zining turkiy ildizlari va fors ta'sirlari bilan inson xarakterini ifodalash uchun turli atamalarni ham taklif qiladi:

Mehribon (mehribon)
 Jasur (jasur)
 Saxovatli (saxiy)
 Tama'kor (ambitsiyali)
 O'zini o'ylovchi (xudbin)
 Qaysar (qaysar)

O'zbek xakteri tasvirlari ko'pincha madaniy me'yorlar va ijtimoiy kutilmalar bilan chuqur bog'langan bo'lib, o'zbek jamiyatining kollektivistik tabiatini aks ettiradi.

Qiyosiy tahlil

1. Mehribonlik:

Fransuzcha: Bienveillant implies a benevolent and kind nature, often associated with moral goodness.

O'zbekcha: Mehribon oila va ijtimoiy rishtalarga asoslangan mehr va rahm-shafqat tuyg'usini ifodalaydi.

2. Jasorat:

Fransuzcha: Courageux highlights not just physical bravery but also moral and intellectual courage.

O'zbek: Jasur xavf-xatar oldida mardlikka urg'u beradi, ko'pincha qahramonlik tuyg'usini ifodalaydi.

3. Saxiylik:

Fransuzcha: Généreux denotes a willingness to give freely and selflessly.

O'zbek: Saxovatli ham xuddi shunday saxovatli ruhni aks ettiradi, lekin ko'pincha ijtimoiy mavqe va jamoat mas'uliyati bilan bog'langan.

4. Ambitsiya:

Frantsuz: Ambitieux can have both positive and negative connotations, depending on the context.

O'zbek: Tama'kor ko'proq salbiy ma'noga ega bo'lib, ochko'zlik yoki haddan tashqari shuhratparastlikni anglatadi.

5. Xudbinlik:

Fransuzcha: Égoïste straightforwardly describes a self-centered person.

O'zbekcha: "O'zini o'ylovchi" ham xuddi shunday, birinchi navbatda o'zi haqida, ko'pincha tanqidiy ma'noda o'ylaydigan kishini bildiradi.

6. O'jarlik:

Fransuzcha: Têtu can imply both determination and obstinacy.

O'zbek: Qaysar o'jarlikning ham ijobiy, ham salbiy tomonlarini xuddi shunday aks ettiradi.

Munozara

Fransuz va o'zbek tillarida inson xarakterini ifodalovchi leksik birliklarning qiyosiy tahlili bu ikki tilning lingvistik va madaniy doiralari haqida qiziqarli fikrlarni ochib beradi. Ushbu bo'limda madaniy qadriyatlar va ijtimoiy me'yorlar inson xarakterini ifodalash va idrok etish usullarini qanday shakllantirishini ta'kidlab, topilmalar batafsil muhokama qilinadi.

Frantsuz tilida "bienveillant" atamasi ko'pincha shaxsiy fazilatlar bilan bog'liq bo'lgan xayrixohlik va axloqiy yaxshilik tuyg'usini qamrab oladi. Bu shaxsiy axloqiy yaxlitlik

va altruizmga frantsuz madaniy urg'usini aks ettiradi. Bu atama nafaqat mehribon, balki xayrixohlik va xayrixohlikka umumiy munosabatda bo'lgan kishini tasvirlash uchun ishlatiladi.

Bundan farqli o'laroq, o'zbekcha "mehribon" atamasi mehr-oqibat va oilaviy rishtalarga kuchli urg'u berib, mehr-oqibatni bildiradi. U o'zbek madaniyatida markaziy o'rin tutgan ijtimoiy va oilaviy mas'uliyat bilan chuqur ildiz otgan. Bu atama o'zbek jamiyatining kollektivistik tabiatini aks ettiradi, bu yerda mehr-oqibat ko'pincha oila va jamiyatga foyda keltiradigan harakatlar orqali namoyon bo'ladi.

Fransuzcha "courageux" so'zi turli kontekstlarda, jumladan, jismoniy, axloqiy va intellektual jasoratda jasoratni anglatadi. Frantsuz madaniyati o'z e'tiqodlarini himoya qilish va qiyinchiliklarga matonat bilan qarshi turish g'oyasini qadrlaydi, bu atamaning qo'llanilishida aks etadi.

O'zbek tilida "jasur" xuddi shunday mardlik tuyg'usini, lekin ko'pincha qahramonlik ma'nosini bildiradi. U ko'pincha xavf-xatarga jasorat bilan duch kelgan odamni tasvirlash uchun ishlatiladi, bu qahramonlikka bo'lgan madaniy hayratni va qiyinchiliklarga qarshi jasoratning ahamiyatini aks ettiradi. Bu atama o'z jamiyatining qadriyatlarini himoya qiladigan va qo'llab-quvvatlaydigan shaxslarga hurmatni ta'kidlaydi.

Fransuz tilida saxiylik "généreux" atamasi bilan ifodalanadi, bu erkin va fidokorona berishga tayyorlikni anglatadi. Bu atama ko'pincha frantsuz jamiyatidagi shaxsiy saxiylikning qadrini ta'kidlab, mehribon va xayriyali shaxslarni tasvirlash uchun ishlatiladi.

O'zbek tilidagi "saxovatli" atamasi ham xuddi shunday saxovatli ruhni ifodalaydi, lekin ijtimoiy mavqe va jamoat mas'uliyati bilan chambarchas bog'liq. O'zbek madaniyatida saxiylik nafaqat shaxsiy fazilat, balki ijtimoiy umid, ayniqsa, boylik va nufuzli kishilar uchun hamdir. Bu jamoaviy mas'uliyat va jamiyatni qo'llab-quvvatlashning madaniy ahamiyatini aks ettiradi.

Fransuz tilidagi ambitsiya tushunchasi "ambitieux" orqali ifodalanadi, bu atama kontekstga qarab ham ijobiy, ham salbiy ma'noga ega bo'lishi mumkin. Bu g'ayratli va muvaffaqiyatga qaror qilgan odamni tasvirlashi mumkin, ammo u ma'lum bir shafqatsizlik yoki o'zini o'zi o'ylashni ham anglatishi mumkin.

O'zbek tilida "tama'kor" ko'proq salbiy ma'noga ega bo'lib, ko'pincha ochko'zlikni yoki haddan tashqari shuhratparastlikni anglatadi. Bu atama shaxsiy ambitsiyalarni jamoaviy uyg'unlik va axloqiy xulq-atvordan ustun qo'ymaslik uchun madaniy ehtiyotkorlikni aks ettiradi. Bu kamtarlik va nazoratsiz ambitsiyalarning mumkin bo'lgan xavfini ta'kidlaydi.

Xudbinlik:

Frantsuz tilida "égoïste" to'g'ridan-to'g'ri o'zini o'zi o'ylaydigan odamni tasvirlaydi, ko'pincha salbiy ma'noga ega. Shaxs huquq va erkinliklarini qadrlaydigan frantsuz madaniyati bu atamani o'z ehtiyojlarini boshqalardan ustun qo'yadiganlarni tanqid qilish uchun ishlatadi.

O'zbek tilidagi "o'zini o'ylovchi" so'zi ham xudbinlikni bildiradi, lekin ko'pincha kuchliroq axloqiy mulohaza yuritadi. Jamoa va oila ustuvor bo'lgan kollektivistik jamiyatda xudbin xatti-harakatlar ijtimoiy me'yorlar va majburiyatlarning jiddiy buzilishi sifatida ko'riladi.

6. O'jarlik:

Fransuzcha "têtu" atamasi kontekstga qarab qat'iyat va o'jarlikni anglatishi mumkin. Bu ijobiy qat'iyat va salbiy moslashuvchanlik o'rtasidagi nozik chiziqning madaniy tan olinishini aks ettiradi.

O'zbek tilida "qaysar" o'jarlikning ham ijobiy, ham salbiy tomonlarini xuddi shunday qamrab olgan. Bu qat'iyatli va qat'iyatli odamni tasvirlashi mumkin, ammo asossiz o'jar kimsani ham tasvirlashi mumkin. Bu ikkilik o'zbek

madaniyatida o'jarlikning nozik tushunchasini aks ettiradi, bu yerda ham qat'iyat, ham moslashuvchanlik qadrlanadi.

Boshqa tomondan, o'zbekcha xarakter belgilarini ifodalash kollektivistik qadriyatlar bilan chuqur bog'langan. Til ijtimoiy mas'uliyat, jamoaviy totuvlik va oilaviy rishtalarga urg'u beradi. Mehribonlik, saxiylik va jasorat kabi fazilatlar ko'pincha shaxsiy fazilatlardan ko'ra, ularning jamiyatga ta'siri nuqtai nazaridan ko'rib chiqiladi.

Xulosa. Fransuz va o'zbek tillarida inson xarakterini ifodalovchi leksik birliklarni o'rganish tilda madaniy qadriyatlar va jamiyat normalarini aks ettirishning murakkab usullarini ko'rsatadi. Ushbu iboralarni o'rganib chiqib, biz turli madaniyatlar inson xususiyatlarini qanday qilib kontseptsiyalash va og'zakilashtirishni chuqurroq tushunamiz. Bu qiyosiy tahlil nafaqat frantsuz va o'zbek tillaridagi bilimimizni boyitibgina qolmay, balki til va madaniyat o'rtasidagi munosabatlar haqida kengroq tushunchalar beradi.

ADABIYOTLAR

1. Larousse French Dictionary. (2020). Paris: Éditions Larousse. Retrieved from Larousse
2. Le Petit Robert Dictionary. (2021). Paris: Dictionnaires Le Robert. Retrieved from Le Petit Robert
3. Madrahimov, O. (2008). Uzbek-Russian Dictionary. Tashkent: National Encyclopedia of Uzbekistan.
4. Aitmatov, Chingiz. (1980). The Day Lasts More Than a Hundred Years. Moscow: Progress Publishers. (for Uzbek literary examples)
5. Foucher, A. (2018). Dictionnaire des Synonymes et Nuances. Paris: Hachette Éducation.
6. Baker, C. (1992). Lexical Categories: Verbs, Nouns, and Adjectives. Cambridge: Cambridge University Press.
7. Khudayberganova, R. (2015). Cultural Connotations in Uzbek Language. Tashkent: Tashkent State University Press.
8. Greimas, A. J. (1990). Semantique Structurale. Paris: Presses Universitaires de France.
9. Uzbekistan Academy of Sciences. (2012). Annotated Dictionary of the Uzbek Language. Tashkent: Fan va Texnologiya.
10. Camus, Albert. (1942). L'Étranger. Paris: Gallimard. (for French literary examples)